

أَيْنَ الزَّادُ يَا مَسَافِرُ؟

□ يَا هَذَا*، عَقْلُكَ يَدْعُوكَ إِلَى التَّوْبَةِ وَهُوَكَ* يَمْنَعُ وَ الْحَرْبُ بَيْنَهُمَا. فَإِنَّ
جَهَّزْتَ جَيْسَ عَزْمٍ، فَزَرَّ الْعُدُوَّ.
تَسْوِي* قِيَامَ اللَّيْلِ فَنَنَامُ* وَ تَحْضُرُ مَجْلِسَ الْوَعْظِ فَلَاتَبْكِي، ثُمَّ تَقُولُ : مَا
السَّبَبُ؟! ﴿قُلْ : هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ﴾
عَصَيْتَ بِالنَّهَارِ فَنِمْتَ بِاللَّيْلِ. أَكَلْتَ الْحَرَامَ فَأَظْلَمَ* قَلْبُكَ.

إِذَا غَيَّرَ الْمِسْكُ * الْمَاءَ مِنْعَ الْوَضوءِ، فَكَيْفَ بِالنَّجَاسَةِ؟!
□ أَكْثَرَ فَسَادِ الْقَلْبِ مِنْ تَخْلِيصِ * الْعَيْنِ. مَادَامَ بَابُ الْعَيْنِ مُحْكَمًا بِالْغَضِّ *
فَالْقَلْبُ سَلِيمٌ مِنْ آفَةٍ. فَإِذَا فَتِحَ الْبَابُ طَارَ طَائِرٌ وَرُبَّمَا لَا يَعُودُ.
□ وَاعْجَبَا * عَلَيْكَ! تَعُدُّ * التَّسْبِيحَ سُبْحَةً *. فَهَلَّا جَعَلْتَ لِعَدِّ الْمَعَاصِي سُبْحَةً
أُخْرَى؟! يَا مَنْ يَخْتَارُ الظَّلَامَ عَلَى الضَّوئِ. الدُّبَابُ * أَعْلَى هِمَّةً مِنْكَ. إِذَا أَظْلَمَ الْبَيْتُ
خَرَجَ الدُّبَابُ إِلَى الضَّوئِ.

□ عَلَيْكَ بِتَدْبِيرِ دِينِكَ كَمَا دَبَّرْتَ دُنْيَاكَ. لَوْ عَلِقَ * ثَوْبُكَ بِمِسْمَارٍ * رَجَعْتَ
إِلَى الْوَرَاءِ لِتَخْلِيصِهِ *. هَذَا مِسْمَارُ الْإِصْرَارِ قَدْ تَشَبَّثَ * بِقَلْبِكَ. فَلَوْ عُدْتَ إِلَى التَّدَمِّ
خُطَوَتَيْنِ * تَخَلَّصْتَ.

لَا بُدَّ مِنْ عَزْمٍ يُؤْخَذُ بِالْحَرَمِ. مَنْ رَقَّ * لِبُكَاءِ الطِّفْلِ لَمْ يَقْدِرْ عَلَى فِطَامِهِ *.
□ الْمَعَاصِي سُمٌَّ وَالْقَلِيلُ مِنْهُ يَقْتُلُ. الدُّنْيَا وَرَاءَكَ وَالْأُخْرَى أَمَامَكَ. وَالطَّلَبُ
لِمَا وَرَاءَكَ هَزِيمَةٌ.

□ وَيَحَكَ *! دَعِ مَحَبَّةَ الدُّنْيَا، فَعَابِرُ السَّبِيلِ لَا يَتَوَطَّنُ *.
وَاعْجَبَا! تَضِيْعُ مِنْكَ حَبَّةٌ * فَتَبْكِي وَقَدْ ضَاعَ عُمُرُكَ وَأَنْتِ تَضْحَكُ. انْقَضَى
الْعُمُرُ فِي خِدْمَةِ الْبَدَنِ وَحَوَائِجِ الْقَلْبِ كُلِّهَا وَاقْفَةٌ.
□ وَاللَّهِ لَيْسَ إِخْوَةٌ يَوْسَفَ لَمَّا بَاعُوا يَوْسَفَ بِثَمَنِ بَخْسٍ أَعْجَبَ مِنْكَ؛ لَمَّا
بِعْتَ نَفْسَكَ بِمَعْصِيَةٍ سَاعَةٍ.

جَسَرْتَ عَلَى الْمَعَاصِي فَانْقَلَبْتَ عَلَى «الْجِيمِ» النَّقْطَةُ.
أَيُّهَا الْمَسَافِرُ بِلَا زَادٍ، لَا رَاحِلَةَ * وَلَا جَوَادًا *.
أَيُّهَا الزَّارِعُ، قَدْ آنَ * الْحِصَادُ *.

البلاغة (۳)

علم البديع «الجناس، الطباق والسجع»

دانستیم که :

- علم معانی به معنای جمله و مطابقت آن با حال مخاطب می پردازد.
- علم بیان از شیوه‌های مختلف برای اظهار یک معنای واحد، بحث می کند.

اما در **علم بديع** با شیوه‌های تحسین (زیباسازی) کلام آشنا می شویم. این محسنات، برخی به لفظ و برخی به معنی مربوط است.

الف) مُحسنات لفظی

۱- الجناس

به عبارات فارسی زیر توجه کنید :

- برادر، که در بند خویش است، نه برادر، نه خویش است.
- بهرام که گور می‌گرفتی همه عمر دیدی که چگونه گور بهرام گرفت

چه کلماتی دو بار تکرار شده‌اند؟

آیا کلمات مشترک، معنای واحدی نیز دارند؟

این زیبایی لفظی در علم بديع، «جناس» نام دارد.

در جناس، حروف دو کلمه از یک جنس است ولی هر کدام برای خود معنای خاصی دارند.

﴿وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا * غَيْرَ سَاعَةٍ﴾

روزی که قیامت برپا شود، بدکاران سوگند می‌خورند که جز ساعتی درنگ نکردند.

با توجه به ترجمه آیه کریمه،

جناس را معین کنید :

به این نوع جناس که دو کلمه در عدد، حرکات، نوع و ترتیب حروف، یکسان هستند

«جناس تام» می‌گویند.

اکنون در این آیه کریمه
«جناس» را معین کنید :

﴿وُجُوهُ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ﴾
در آن روز چهره‌هایی شاداب‌اند، به سوی
پروردگار خود می‌نگرند.

گاهی تجانس دو کلمه در عدد، حرکت، نوع و ترتیب حروف، کامل نیست. به این
نوع جناس «جناس ناقص» می‌گویند.

۲- السَّجْع

به عبارات فارسی زیر توجه کنید :

هنر چشمه زاینده است و دولت پاینده.

باران رحمت بی حسابش همه را رسیده و خوان نعمت بی دریغش همه جا کشیده.

– عبارات فوق را برای بار دوم و سوم نیز بخوانید.

– آیا در خواندن آن شیرینی احساس نمی‌کنید؟

این شیرینی و زیبایی، ناشی از انسجام و تعادل هندسی
کلمات است.

این فن در علم بدیع «سجع» نامیده می‌شود.

سجع، توافق کلمات آخر جمله‌ها در کلام، بر حرف یا
حروفی واحد است. که در قرآن کریم به آن «فاصله» گویند.

﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ ۝

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ ۝

إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ ۝﴾

بدانیم

الطَّبَاق

به آیه کریمه توجه کنید :

﴿جاء الحقُّ و زَهَقَ الباطلُ﴾

- دو کلمه «الحق» و «الباطل» را از جهت معنی با یک دیگر مقایسه کنید.
- چه ارتباطی بین دو کلمه وجود دارد، شباهت یا تضاد؟

بدانیم

یکی از زیبایی‌های کلامی، به کاربردن کلماتی است که با یک دیگر «متضاد» اند. به این فن در علم بدیع «طَبَاق» می‌گویند.

مانند : ﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ﴾

﴿فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾

خلاصه :

- ۱- تمامی قواعدی را که می‌آموزیم، در خدمت فهم و ترجمه عبارت‌ها قرار دهیم
- ۲- برای ترجمه دقیق به زمان جمله‌ها، ضمایر، اسم‌های اشاره و مرفوعات و منصوبات موجود در جمله دقت کنیم
- ۳- ترجمه‌هایمان را همیشه روی کاغذ بنویسیم و آن را اصلاح کنیم
- ۴- برای یادگیری ترجمه، روش ترجمه تحت اللفظ روان را مد نظر قرار دهیم

متن زیر را بخوانید و پس از پاسخ دادن به سوالات، آن را ترجمه کنید :

﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ (الزَّالِزَلَةُ/۸)
جاءت الآية الكريمة في الحث على عمل الخير مهما قل وصغر، والاجتناب عن
عمل الشر مهما قل وصغر.

إن المرء يجد جميع ما عمله من خير وشر حاضراً أمامه.

﴿ووجدوا ما عملوا حاضراً ولا يظلم ربك أحداً﴾ (الكهف/ ۴۹)

فَيَنْبَغِي لِلْمُسْلِمِ أَنْ يَجْتَنِبَ الْمَعْصِيَةَ مَهْمَا صَغُرَتْ؛ لِأَنَّهُ رَبُّمَا اقْتَرَنْتَ بَغْضَبِ اللَّهِ -
جَلَّ جَلَالُهُ - وَالْخُسْرَانَ الْمُبِينِ. وَكَذَلِكَ يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَقُومَ بِعَمَلِ الْخَيْرِ وَإِنْ كَانَ بَسِيطاً،
لِأَنَّهُ رَبُّمَا اقْتَرَنْتَ بِالْقَبُولِ فَيَفُوزُ بِذَلِكَ الْعَامِلُ وَيَقْرُبُ إِلَى رِضْوَانِ اللَّهِ. «إِنْ شَاءَ اللَّهُ»

أَسْئَلَةٌ :

□ معنی المفردات :

○ الف - الحث :	○ برهیز	○ تشویق	○ مقدار
○ ب - مهما :	○ اما	○ هر وقت	○ هر چند
○ ج - ينبغي :	○ دور است	○ بی نیاز است	○ شایسته است
○ د - العايل :	○ کارگر	○ فاعل	○ انجام دهنده

□ عَيْنِ الصَّحِيح :

○ في اجتناب المعصية :	○ الخسران المبين	○ غَضَبُ اللَّهِ	○ التَّقَرُّبُ إِلَى اللَّهِ

□ عَيْنِ الْخُطَأ :

○ عمل الخير مقبول :	○ وإن كان بسيطاً	○ مهما قل	○ ولو كان ظُلماً

التمرين الأول

عَيِّنِ الْجِنَاسَ وَادْكُرْ نَوْعَهُ (التَّامَ أَوْ النَّاقِصَ):

- ١- ﴿فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ* وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ*﴾
- ٢- الْجَهْلُ يُزِلُّ* الْقَدَمَ وَيُورِثُ النَّدَمَ.
- ٣- دَوْلَةُ الْبَاطِلِ سَاعَةٌ وَ دَوْلَةُ الْحَقِّ حَتَّى قِيَامِ السَّاعَةِ.
- ٤- وَرَدَ الرَّبِيعُ فَمَرَحَبًا بِوُرُودِهِ* وَ بِنُورٍ بِهِجَتِهِ وَ نَوْرٍ* وَرُودِهِ*

التمرين الثاني

عَيِّنِ الطَّبَاقَ :

- ١- ﴿إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾
- ٢- ﴿اللَّهُمَّ ... تَوْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَ تُعْرِضُ مَنْ تَشَاءُ وَ تُدِلُّ مَنْ تَشَاءُ﴾
- ٣- مَرَارَةُ* الدُّنْيَا حَلَاوَةٌ الْآخِرَةُ وَ حَلَاوَةُ الدُّنْيَا مَرَارَةُ الْآخِرَةِ.
- ٤- حَقٌّ يَضُرُّ خَيْرٌ مِنْ بَاطِلٍ يَسُرُّ.

التمرين الثالث

عَيِّنِ السَّخْعَ :

- ١- مَنْ سَمِعَ إِلَى النَّصِيحَةِ سَلِمَ مِنَ الْفُضِيحَةِ*.
- ٢- أَلْعَقْلُ زِينَةُ الْإِنْسَانِ وَ الصِّدْقُ أَمَانَةُ اللِّسَانِ.
- ٣- أَطْعَ أَخَاكَ وَ إِنْ عَصَاكَ وَ صِلْهُ وَ إِنْ جَفَاكَ.
- ٤- إِنْ لِلتَّقْوَى عِلَامَاتٍ: الْخَوْفُ مِنَ الْجَلِيلِ وَ الْعَمَلُ بِالتَّنْزِيلِ وَ الْقَنَاعَةُ بِالْقَلِيلِ وَ الْإِسْتِعْدَادُ لِيَوْمِ الرَّحِيلِ*.

التمرين الرابع

أجب عن الأسئلة :

- قال حكيمٌ لشخصٍ يستكثر من العلم ولا يعمل به : يا أخي، إذا أفنيت
 عمرك في جمع السلاح فمتى تُقاتل؟!
 ١- هل يُفيدُ العلمُ دون العملِ به؟
 ٢- بِمَ شُبِّهَ العلمُ؟
 ٣- شَكَّلَ ما أُشير إليه بخطِّ :

التمرين الخامس

للإعراب و التحليل الصرفي (على حسب ما قرأناه من القواعد حتى الآن) :

﴿ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوْثَرَ ﴾

الإعراب	التحليل الصرفي	الكلمة
		إِنَّ
		نَا
		أَعْطَيْنَا
		كَ
		الْ
		الْكُوْثَرَ

التمرين السادس

عيِّن المرادف والمضاد: (=، ≠)

ضَاعَ ... وَجِدَ	الهزيمة ... النَّجَاح	نَامَ ... اسْتَيْقَظَ
الثَّيَابُ ... المَلَابِيسُ	الوَرَى ... النَّاسُ	الثَّمَنُ ... القِيَمَةُ
صَاحَ ... صَرَخَ	الحياة ... المَوْت	السُّرور ... الفَرَح
السَّهْلُ ... الصَّعْبُ	الرَّحْمَةُ ... الشَّفَقَةُ	المهزوم ... الفَاظِر

متکلم بلیغ هنگام سخن گفتن بر دو نکته آگاه است: اولاً، می داند که چه می خواهد بگوید و قصد او از عباراتی که ادا می کند چیست؟ ثانیاً، برخی علوم ادبی را می داند و بعضی مسائل نحوی و بلاغی را می شناسد، آنگاه با رعایت این دو، سخن خود را بر زبان می آورد. در چنین حالتی متکلم باید بداند که سخن خود را کجا به عبارت قبل «وصل» کند و در کجا «فصل»

در زبان عربی (بر خلاف فارسی) اصل بر این است که جملات، تا آن جا که ممکن است، به وسیله یکی از حروف عاطفه به یکدیگر «متصل» باشند ولی گاهی به عللی بلاغی این کار صورت نمی گیرد و بین جملات به جای «وصل» حالت «فصل» برقرار می شود به آیات زیر توجه کنیم:

﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾

در این جا جمله دوم به جمله اول «وصل» نشده است، زیرا آیه دوم تأکیدی است برای جمله اول؛ بنابراین نیازی به عطف کردن نداشته است.

علمای بلاغت گفته اند: البلاغة هي معرفة الفصل والوصل!

باتوانایی بر سه موضوع «ترجمه»، «قواعد»، «بلاغت» به اهداف مورد نظر در آموزش زبان قرآن نائل می شویم!

﴿لَا يَخْزِنُكَ قَوْلُهُمْ، إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾

در این جا نیز به خاطر آن که جمله دوم خبریه است و جمله اول نهی و إنشاء، بدین سبب مناسبتی برای عطف کردن آن ها به یکدیگر وجود ندارد.

﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ، وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾

هر دو جمله خبریه هستند و میانشان از این جهت، تناسب وجود دارد. بدین سبب به وسیله «و» بر یکدیگر عطف شده اند.

﴿وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا﴾

هر دو جمله انشائیّه هستند (یکی امر و دیگری نهی) از این رو به واسطه «و» بر یکدیگر عطف شده اند.

***

در آیات ذیل علت «فصل» و «وصل» را مشخص کنید:

﴿تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالعُدْوَانِ﴾

در نیکوکاری و برهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید نه در گناه و تجاوز

﴿أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ أَلَا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ﴾

بدانید که هرچه در آسمان ها و زمین است از آن خداست آگاه باشید که وعده خدا حق است

﴿وَلَنَنْظُرَنَّ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِقَدِّ وَأَتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾

و هر کس، باید بنگرد که برای فردایش چه فرستاده است و از خدا بترسید که خدا به کارهایی که می کنید آگاه است

۱- جمله یا «خبریه» است و یا «انشائیّه» جمله های انشائیّه عبارت اند از: امر، نهی، استفهام، ندا و

إقرأ الدعاء التالي و ترجمه إلى الفارسيّة :

اللَّهُمَّ ارزُقنا توفيقَ الطاعةِ وبعُدَ المعصيةِ وصدقَ النِّيَّةِ وعرِ فانِ الحُرْمَةِ
 وأكْرِمنا بالهُدَى والاستقامةِ... واملأ قلوبنا بالعلمِ والمعرفةِ وطهّرْ بطوننا
 من الحرامِ والشُّبُهَةِ... و اغضُضْ أبصارنا عن الفُجورِ والخيانةِ وتفضّلْ
 على علمائنا بالرُّهدِ والنّصيحةِ وعلى المُتعلِّمينَ بالجُهدِ والرَّغبةِ... وعلى
 مشايخنا بالوقارِ والسّكينةِ وعلى الشّبابِ بالإِنابةِ والتّوبةِ و على النّساءِ
 بالحياءِ والعِفَّةِ وعلى الأَغنياءِ بالتّواضعِ والسّعةِ... وعلى الأُمراءِ بالعدْلِ
 والسّفقةِ... بِفَضْلِكَ يا أرحَمَ الرّاحِمِينَ.
 ***

الفجور : گناه   السعة : گشاده دستی   مشايخ : ج مَشِيخَة و شيخ؛ سال خوردگان